Branche uitgebreid: Papier- en kartonindustrie

Drs. C.F. Maas[1]

De papier- en kartonindustrie is een relatief kleine branche binnen de Nederlandse industrie. In 2002 genereerde de branche 2,7 procent van de productiewaarde binnen de industrie en 3 procent van de toegevoegde waarde. Het structureel hoge niveau van de vaste kosten in de productie leidt tot concentratie en schaalvergroting van bedrijven in de branche.

De papier- en kartonindustrie; een korte beschrijving
Aan de basis van de papier- en kartonindustrie staan de papier- en kartonproducerende bedrijven. Met mechanische en (half)chemische processen wordt in dit deel van de branche onder meer pulp en papierstof geproduceerd door recycling van oud papier en andere cellulosehoudende materialen. Daarnaast zijn er de papier- en kartonverwerkende bedrijven. Deze tak van de branche kent drie belangrijke productsegmenten. De grootste hiervan is papier en karton voor verpakkingsmiddelen. Daarnaast vormen grafische papieren en hygiënische en sanitaire papieren belangrijke groepen. Voor zowel de verpakkingsmiddelen als de grafische papieren geldt dat een belangrijk deel van de omzet in het buitenland wordt behaald. Het derde belangrijke segment, dat van hygiënische en sanitaire papieren, is voornamelijk gericht op de binnenlandse markt. Binnen elk van deze onderdelen van de industrie richten de grotere bedrijven zich op specifieke deelsegmenten. Hierdoor is er weinig overlapping in de activiteiten van deze bedrijven en blijft de concurrentie op de binnenlandse markt beperkt.[2]

Historisch kwam de papierindustrie in Nederland tot ontwikkeling in regio's met veel bossen en schoon water. Dit verklaart waarom er ook nu nog relatief veel bedrijfsvestigingen uit de branche op de Veluwe te vinden zijn en langs de Maas in Limburg. In Groningen, in vroeger tijden de graanschuur van Nederland, was veel stro voorhanden dat als grondstof kon dienen voor de kartonindustrie. De ontwikkeling van de strokartonindustrie legde de basis voor de sterke aanwezigheid van de bedrijven uit de branche in deze provincie.

1. Aandeel van de papier- en kartonindustrie in de industrie[3]

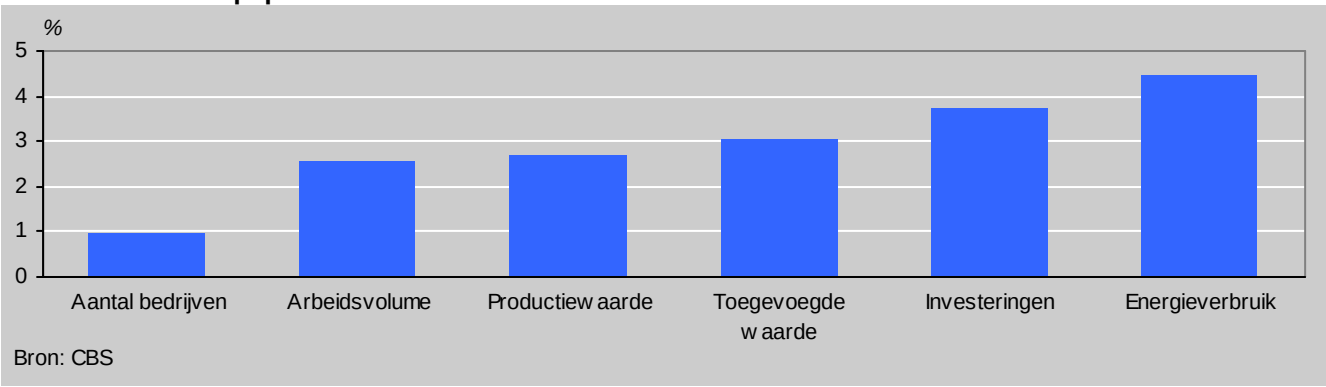

In de papier- en kartonindustrie bevinden zich relatief veel grote bedrijven. Het aandeel van de branchebedrijven in de industrie is dan ook aanmerkelijk kleiner dan het aandeel van het benutte arbeidsvolume. De branche telde in het jaar 2002 bijna 450 bedrijven, ongeveer 1 procent van de bedrijven in de industrie. Van de grote bedrijven in de industrie (100+ werknemers) behoorde bijna 5 procent tot de branche. Het aandeel van de branche in de totale toegevoegde waarde in de industrie is groter dan dat van de gebruikte arbeid. Dit betekent dat de arbeidsproductiviteit in de branche relatief hoog is. Hetzelfde geldt voor het niveau van de investeringen in deze industrietak en voor het energieverbruik. In 2002 waren ruim 27 duizend personen werkzaam in de papier- en kartonindustrie. De productiewaarde in dat jaar bedroeg ruim 5,5 miljard euro.

Productiewaarde en toegevoegde waarde
In recente jaren is de ontwikkeling van de productiewaarde in de branche achtergebleven bij die van de industrie als geheel. Vanaf 1995 steeg index van de productiewaarde in de branche tot 121 in het jaar 2002. Een gemiddelde groei van 2,7 procent per jaar. Voor de gehele industrie bereikte deze index in 2002 een

waarde van 130. Dit komt neer op een gemiddelde jaarlijkse groei van 3,8 procent. De branche slaagde er in deze periode wel in om het aandeel van de toegevoegde waarde in de productiewaarde constant te houden op een niveau van rond de 33 procent. In de industrie als geheel nam het aandeel van de toegevoegde waarde in de productiewaarde enigszins af. In 1995 was dit 31,5 procent, in 2002 was dit aandeel afgenomen tot 28,8 procent.

2. Index productiewaarde (pw) en aandeel toegevoegde waarde (tw) in de productiewaarde

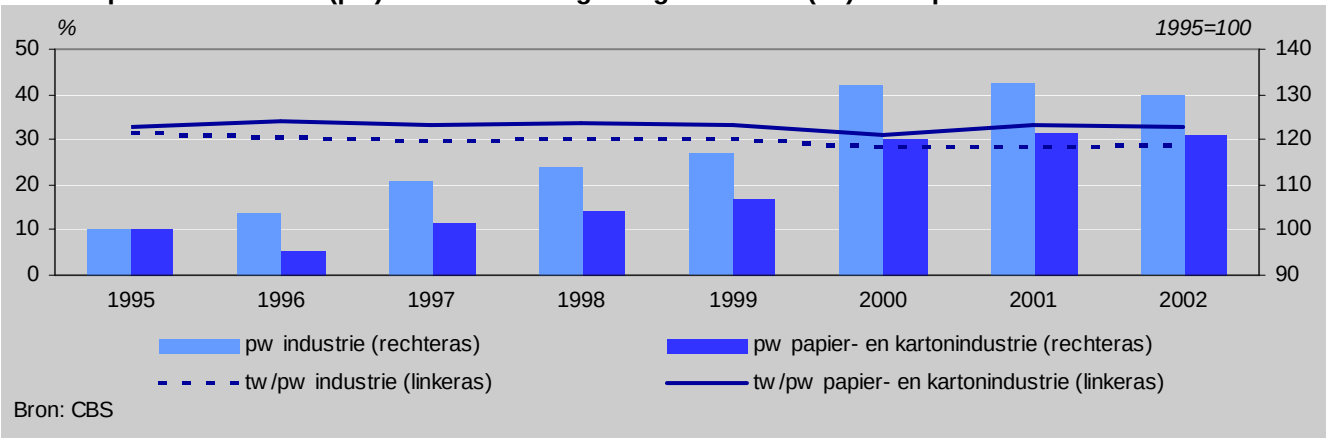

Bedrijfstak in proces van schaalvergroting en concentratie [2]

Vanwege het hoge aandeel van vaste kosten in de productiekosten is het benutten van schaalvoordelen een belangrijke manier om de kosten te beheersen. Dit vindt zijn weerslag in het gebruik van grotere machines met een lagere kostprijs per eenheid product. Een andere manier om kosten te besparen is het beperken van het assortiment dat binnen een fabriek wordt gemaakt. Kleinere bedrijven zijn vaak niet in staat om zelfstandig dergelijke veranderingen door te voeren. Het zijn de grote (internationale) bedrijven die onder dergelijke omstandigheden de beste kansen hebben. Zij kunnen door overnames marktaandeel kopen en zo hun positie verder versterken.

Arbeidsvolume en arbeidsproductiviteit

Het proces van schaalvergroting gaat gepaard met een afname van de hoeveelheid arbeid die in het productieproces wordt gebruikt. Hoewel de groei van de productiewaarde in de papier- en kartonindustrie geen gelijke tred kon houden met de gemiddelde toename in de industrie, gold dit niet voor de door de branche gegenereerde toegevoegde waarde. Deze was in het jaar 2002 met ruim 20 procent toegenomen vergeleken met het jaar 1995. Dit is ruim 1,5 procent meer dan gemiddeld in de industrie. Tegelijkertijd daalde het arbeidsvolume van de branche met 6,2 procent van bijna 26 duizend arbeidsjaren (vte = voltijdsequivalenten) in 1995 tot ruim 24 duizend in 2002. Door de groei van de toegevoegde waarde en het afgenomen arbeidsvolume steeg de arbeidsproductiviteit tussen 1995 en 2002 met ruim 28 procent. Een gemiddelde jaarlijkse toename van bijna 3,6 procent. De gemiddelde jaarlijkse toename voor de industrie als geheel bedroeg in deze periode bijna 2,7 procent.

3. Toegevoegde waarde, arbeidsvolume en arbeidsproductiviteit; mutaties 2002 t.o.v. 1995

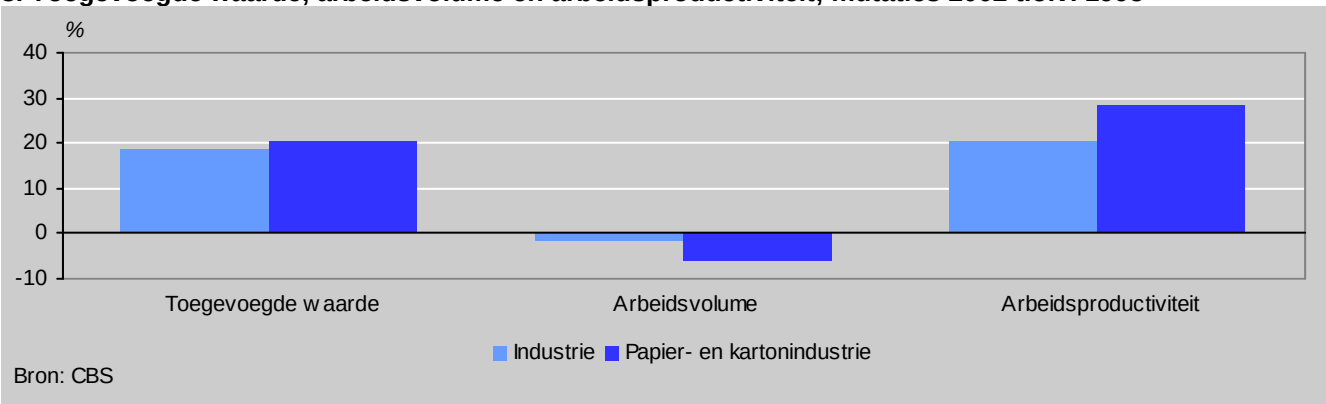

De arbeidsproductiviteit in de branche kon sneller groeien doordat het arbeidsvolume sterker afnam dan gemiddeld in de industrie, terwijl de ontwikkeling van de toegevoegde waarde ongeveer gelijke tred kon houden met die in de rest van de industrie. In 1995 bedroeg de arbeidsproductiviteit in de branche bijna 59 duizend euro per vte, tegen gemiddeld ruim 52 duizend euro per vte in de industrie als geheel. Dit verschil werd in de periode na 1995 gestaag groter. In 2002 was de arbeidsproductiviteit in de branche toegenomen tot ruim 75 duizend euro per vte en bedroeg het gemiddelde in de industrie als geheel ruim 63 duizend euro per vte.

4. Arbeidsproductiviteit industrie vs papier- en kartonindustrie

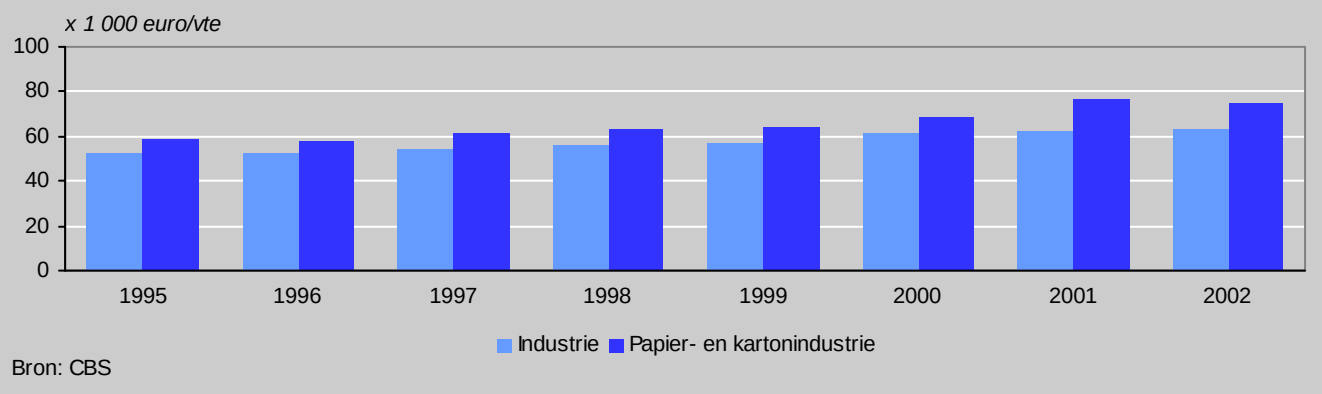

Investeringen

De papier- en kartonindustrie kent een relatief hoog investeringsniveau. De investeringsquote, uitgedrukt als het quotiënt van de investeringen[4] en de toegevoegde waarde, is hoger dan het gemiddelde in de industrie. Voor een deel wordt dit veroorzaakt door hoge slijtage aan machines en installaties. Daarnaast spelen de steeds toenemende milieueisen[5] hierin een rol.

In 2001 investeerde de branche ruim 325 miljoen euro in vaste activa. In dat jaar stond dit gelijk aan 3,7 procent van de totale investeringen in vaste activa van de industrie. Hiermee ligt het aandeel van de investeringen in het totaal van de industrie hoger dan in 1995. Toen werd 3,2 procent van de investeringen van de industrie gedaan door de papier- en kartonindustrie.

5. Investeringsquote van de papier- en kartonindustrie en de industrie

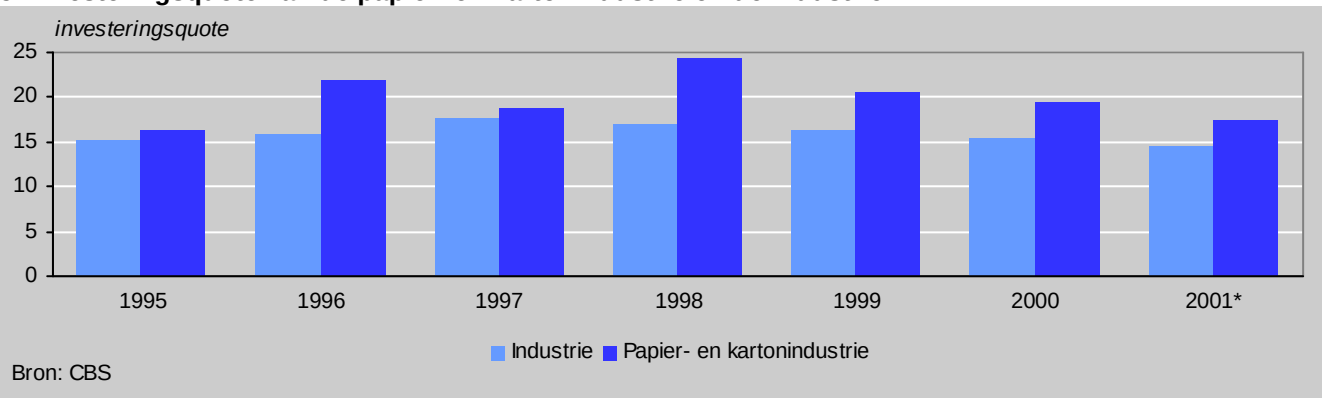

Tot en met 1997 namen de investeringen als percentage van de toegevoegde waarde binnen de industrie toe. Vanaf 1998 nam de investeringsquote van de industrie echter van jaar tot jaar af. In de papier- en kartonindustrie was 1998 wat investeringen betreft echter het topjaar. De branche investeerde in dat jaar ruim 390 miljoen euro. Dit was ruim 24 procent van de toegevoegde waarde en 4,2 procent van de totale investeringen in de industrie. Vanaf 1999 neemt de investeringsquote van de branche echter eveneens af en volgt daarmee de trend die de industrie reeds had ingezet.

[1] De auteur is werkzaam bij de Sector Bedrijfsstatistieken Statistische Analyse Heerlen van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

[2] Orth, M.D.C. en Wijgert, A. W. van de: Samenwerken versus concurrentie, een analyse van het kennisnetwerk van de Nederlandse papier- en kartonindustrie; Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteit der Managementwetenschappen (Bedrijfskunde, S.M.D.), 2001, pp. 56.

[3] Gebaseerd op cijfers van het jaar 2002. Bij de investeringen in vaste activa en het energieverbruik zijn waarden van 2001 gebruikt.

[4] Investeringen in vaste activa.

[5] M.D.C. en Wijgert, A. W. van de: Samenwerken versus concurrentie, pp. 40-41.